

**Національна академія аграрних наук України
Кіровоградська державна сільськогосподарська дослідна станція
Центр наукового забезпечення АПВ Кіровоградської області**

Вісник Степу

Науковий збірник

Випуск 11

**МАТЕРІАЛИ X ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ І СПЕЦІАЛІСТІВ**

**“АГРОПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО УКРАЇНИ –
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ”**

20-21 березня 2014 року

**Кіровоград
2014**

ББК 40
УДК 631 (082)
В 27

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – кандидат сільськогосподарських наук
В. В. Савранчук

Заступник головного редактора – кандидат сільськогосподарських наук
І. М. Семеняка; члени редколегії: кандидати сільськогосподарських наук
В. О. Курцев, В. А. Іщенко, Ю. В. Мащенко, О. М. Григор'єва, Н. Л. Умрихін,
І. М. Соколовська, кандидат технічних наук О. М. Гайденко, кандидат
економічних наук Ю. В. Кернасюк.

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника КВ № 17891-6741Р від
27.05.2011 р.

Адреса редакційної колегії:

27602, Кіровоградська обл., Кіровоградський р-н, с. Созонівка,
вул. Центральна 2, Кіровоградська ДСГДС НААН, тел. (0522) 31-57-95.

E-mail: cnz@kw.ukrtel.net, <http://www.agronauka.com.ua>.

Друкується за постановою науково-технічної ради Кіровоградської
державної сільськогосподарської дослідної станції НААН № 3 від 1 квітня
2014 р.

Вісник Степу.

В 27 Науковий збірник. – Вип. 11. – Кіровоград, 2014. – 224 с.
ISBN 978-966-2294-15-6

У збірнику представлені матеріали з питань землеробства,
рослинництва, агроекології, захисту рослин, генетики, селекції, насінництва,
механізації, економіки а також питання розвитку тваринництва.

Збірник розрахований на наукових співробітників, викладачів вузів,
аспірантів, студентів та фахівців агропромислового комплексу.

ББК 40

ISBN 978-966-2294-15-6

© Кіровоградська ДСГДС НААН, 2014

М. І. Грицаєнко,

Таврійський державний агротехнологічний університет

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Постановка проблеми та мета досліджень. На сучасному етапі розвитку економіки саме інноваційний розвиток виступає основою інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та набуває визначального характеру у подоланні кризових явищ у сільськогосподарському виробництві, розвитку ринкових відносин, гарантуванні продовольчої безпеки країни.

Інтенсифікації сільськогосподарського виробництва завжди приділялася велика увага як з боку практиків, так і дослідників, в тому числі таких, як Агаркова Н. А., Балабанов В. С., Вітков М. С., Гордеев Г. С., Дорогань Л. О., Емельянов А. М., Мертенс В. П., Месель-Веселяк В. Я., Саблук П. Т., Сатир Л. М., Стельмащук А. М., Суслов І. Ф. та інших. Однак багато проблем цього процесу ще не вирішені. До тепер збереглася велика різноманітність підходів, визначень, думок у розумінні сутності, показників рівня інтенсивності й ефективності інтенсифікації. Це, з одного боку, підкреслює його складність, а з іншого – велику кількість факторів, що впливають на цей процес.

Метою досліджень є визначення сутності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, визначення її особливостей на сучасному етапі, а також аналіз її стану на основі показників інноваційної діяльності.

Матеріали та методи досліджень. При виконанні дослідження використовувалися методи: системного аналізу економічних явищ – для оцінки сучасного стану інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на основі інноваційної діяльності; економіко-статистичний метод – для оцінки рівня інтенсивності, результативності та економічної ефективності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; метод порівняльних оцінок – під час встановлення динамічних змін в інноваційних процесах сільськогосподарської діяльності.

З метою проведення порівняльного аналізу й розробки необхідних пропозицій були використані офіційні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Запорізькій області, законодавчі акти та нормативно-правові документи України, що регулюють питання інноваційної діяльності в державі, монографії та статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

Результати досліджень. Дуже широке розповсюдження серед учених одержало визначення інтенсифікації як додаткових витрат на одиницю земельної площі або голову худоби. Так, наприклад, А. А. Баранов стверджує: «Досвід показує, що без витрат неможливо створити інтенсивне господарство» [1, с. 11]. І. Бородін дає визначення інтенсифікації сільського господарства як «... збільшення матеріальних і трудових витрат на одиницю земельної площі» [2, с. 16]. Йому вторить Г. С. Гордеев: «... інтенсифікацією сільського господарства буде називатися зростання вкладень капіталу на ту ж ділянку землі» [3, с. 280, 281]. Аналогічно М. Н. Гумеров і Я. А. Ловков

висловлюють думку про те, що «... під інтенсивністю сільськогосподарського виробництва розуміється сума вкладень праці і засобів виробництва в господарство, яка віднесена до одиниці земельної площі» [4, с. 15].

Прихильниками «витратної» концепції в різний час були Е. С. Зяблов [5], Г. Котов [6], Ю. Г. Лепкіна [7], С. Огарков [8], С. Рогачов [9] та інші вчені. Але, на наш погляд, ця концепція має недоліки. Додаткові вкладення в сільськогосподарському виробництві не завжди приводять до підвищення рівня інтенсивності виробництва або підвищують його непропорційно додатковим вкладенням. Крім цього, таке визначення не підходить для галузей, які не використовують землю як основний предмет і засіб праці (наприклад, індустріальне птахівництво), тобто запропоноване визначення категорії «інтенсифікація» не є універсальним.

Ряд учених виражає сутність інтенсифікації через збільшення виходу продукції. Так, А. М. Ємельянов вважає, що «...інтенсифікація є головною формою здійснення розширеного відтворення в сільському господарстві. Вона являє собою об'єктивний процес збільшення виходу продукції з однієї і тої ж земельної площі» [10, с. 230]. С. Ю. Ільїн визначає сутність інтенсифікації виробництва як «... комплексний процес, спрямований на збільшення обсягу виробленої продукції, виконуваних робіт або послуг за рахунок якісного використання наявних виробничих ресурсів» [11, с. 14].

Прихильником концепції «додаткового виходу продукції з одиниці площі» є І. Ф. Суслов, який розглядає процес інтенсифікації як «підвищення корисної віддачі, нарощування кінцевих результатів від залучених у виробництво фондів та інших ресурсів» [12, с. 57]. О. Д. Сисолятин також вважає, що «... в широкому розумінні взагалі неправильно стверджувати, що інтенсифікація виробництва пов'язана з додатковими витратами» [13, с. 58].

Таке поняття вірно відображає мету інтенсифікації, але збільшення виходу продукції сільського господарства – це лише результат, а не сутність безпосередньо процесу інтенсифікації виробництва.

Існують дослідники, які розглядають процес інтенсифікації як єдність додаткових вкладень засобів виробництва і праці на один гектар (голову худоби) у зв'язку зі збільшенням виходу продукції як дві сторони одного і того ж процесу, що, на наш погляд, є досить логічним.

Так, наприклад, В. А. Іванов вважає, що «вкладення, які становлять економічну основу інтенсифікації, її зміст, і їх наслідок, який визначається у збільшенні валової продукції з одиниці земельної площі, повинні розглядатися в органічному взаємозв'язку та єдності» [14, с. 10].

В. П. Мертенс розглядає інтенсифікацію сільського господарства як «... послідовний процес концентрації на основі науково-технічного прогресу уречевленої та живої праці на ту саму одиницю земельної площі, який спрямований на підвищення кількості якісної продукції та на збільшення її виробництва» [15, с. 14]. З ним згодні В. І. Аранчій [16], П. Березівський [17], Л. О. Дорогань [18] та інші вчені.

Але основною тенденцією сучасного розвитку аграрної сфери є заміна традиційних кількісних інтелектуальними факторами інтенсифікації. На думку О. Г. Шпикуляка, «інновації виникають в результаті появи нових знань і їх втілення в інноваційний продукт» [19, с. 96]. Ми також дотримуємося поглядів на інновацію, як «...закінчений результат творчої праці винахідника, який матеріалізований, тобто втілений у вигляді нового (або удосконаленого) продукту, процесу, послуги або системи, управління, які базуються на отриманих нових знаннях, відкриття або винахід, які запропоновані на ринку, але поки ще не знайшли масового практичного застосування у споживачів» [19, с. 100], та вважаємо більш сучасним визначення інтенсифікації сільськогосподарського виробництва через якісне вдосконалення засобів виробництва, яке обумовлюється науково-технічним прогресом, через інноваційний розвиток.

Саме інноваційна діяльність виступає втіленням новітніх підходів в теорії і практиці ведення господарства, забезпечуючи всебічну інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва, економію ресурсів, підвищення конкурентоспроможності продукції чи підприємства. Так, В. Г. Андрійчук вважає, що «інтенсифікація – це процес формування інтенсивного типу розвитку, шляхом комплексної механізації та автоматизації виробництва, його хімізації та електрифікації, впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій та біотехнологій, меліорації землі, удосконалення організації праці та матеріального стимулювання, поглиблення спеціалізації виробництва і досягнення раціональної його концентрації» [20]. В. С. Балабанов визначає інтенсифікацію через «концентрацію суспільно необхідних вкладень ... на основі безперервного технічного прогресу» [21, с. 15]. В. М. Коровкін вважає, що «... інтенсифікація сільського господарства – закономірний процес, обумовлений, з одного боку, науково-технічним прогресом, а з іншого – постійно зростаючими потребами суспільства в сільськогосподарській продукції та

сировині» [22, с. 8]. Л. Г. Мельник та О. І. Карінцева відзначають, що «... інтенсифікація ... може бути досягнута завдяки застосуванню комплексу заходів, які охоплюють весь виробничий процес, а саме впровадження передових технологій, інтенсифікацію технологічних процесів, зменшення планових та усунення позапланових простоїв обладнання, виключення непродуктивної роботи обладнання, поліпшення якості сировини, матеріалів і вихідних заготовок, поліпшення стану обладнання, підвищення рівня спеціалізації виробництва» [23, с. 84].

Відомі вчені П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк відзначають, що «... випускаючи і застосовуючи переважно застарілу неконкурентноспроможну техніку, агропромисловий комплекс приречений на екстенсивний шлях розвитку» [24]. В. П. Четвертакова та І. М. Четвертаков вважають, що в цілому «... інтенсифікацію виробництва можна визначити як процес підвищення напруженості функціонування виробничої системи шляхом більш повного використання її потенціалу, а також додавання, поліпшення, часткової або повної заміни її елементів, більш ефективними» [25]. Той же думки про сутність інтенсифікації Н. А. Агаркова [26], М. С. Вітков [27], Т. С. Галінська [28], Л. М. Сатир [29], М. І. Синюков [30] та багато інших вчених.

Підсумовуючи існуючі погляди на сутність інтенсифікації сільського господарства, необхідно зауважити, що збільшення виробництва продукції за рахунок додаткових витрат на одиницю площі земельних ресурсів або голову худоби є екстенсивним, а не інтенсивним шляхом розширеного відтворення, якщо ці витрати не спрямовані на модернізацію продукції, техніки, технології, тобто не є інноваційними. Збільшення виробництва продукції з одиниці площі (голови худоби) само по собі також не є сутністю інтенсифікації, а тільки її головною метою.

Враховуючи, що на сучасному етапі при розгляді інтенсифікації сільського господарства на перше місце висувуються питання якісних, наукоємних змін виробництва, вважаємо, що її сутністю є збільшення виробництва продукції з одиниці земельної площі (голови худоби) за рахунок інноваційної діяльності.

За класичною схемою процес інтенсифікації сільськогосподарського виробництва розглядається за структурно-логічною схемою, запропонованою В. П. Мертенсом (рис. 1).

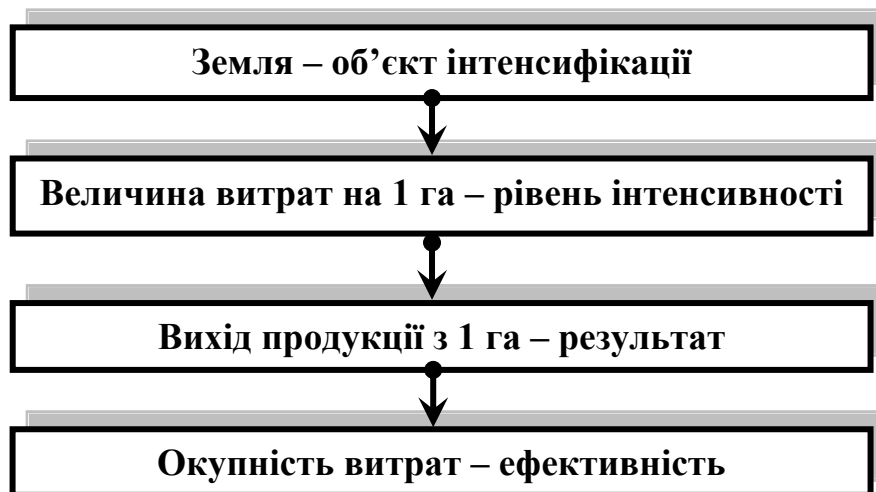

Рис. 1. Структурно-логічна схема вивчення інтенсифікації сільського господарства [15, С. 16]

Ця схема надає можливість розробляти систему показників, яка буде поетапно характеризувати процес інтенсифікації.

Відповідно до запропонованого автором визначення інтенсифікації сільського господарства для її аналізу на основі існуючої статистичної інформації щодо інноваційної діяльності в якості додаткових пропонуються наступні показники.

Для аналізу рівня інтенсивності сільського господарства доцільно використовувати обсяг фінансування виконання наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, грн. Відповідно до Методологічних пояснень [31, с. 140], обсяг фінансування – це кошти організації, що звітує, на погашення внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт з усіх джерел (бюджету, коштів вітчизняних та іноземних замовників, власних коштів та ін.).

Для аналізу результату інтенсифікації сільського господарства пропонуємо використовувати обсяг наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, виконаних власними

силами наукових організацій, у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, грн. При цьому загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, відповідно до Методологічних пояснень [31, с. 140], визначається як сума вартості всіх виконуваних робіт протягом звітного року власними силами наукових організацій за прямими договорами без податку на додану вартість (без урахування робіт, виконаних співвиконавцями).

Для аналізу ефективності інтенсифікації в якості співвідношення результатів та витрат пропонуємо використовувати коефіцієнт співвідношення обсягу наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, виконаних власними силами наукових організацій, та обсягу фінансування виконання наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками.

В таблиці 1 наведені показники, що ілюструють стан інтенсифікації сільського господарства на основі інноваційної діяльності як в середньому по Україні, так і окремо в Запорізькій області за період 2010-2012 роки.

Таблиця 1 Інтенсифікація сільського господарства на основі інноваційної діяльності*

Показники	Роки			Відхилення 2012 р. від 2010 р. (+, -)
	2010	2011	2012	
Рівень інтенсивності				
Обсяг фінансування виконання наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, грн:				
Україна	1502,2	1545,9	1773,6	+271,4
Запорізька обл.	699,5	650,3	732,6	+33,1
Результат інтенсифікації				
Обсяг наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, виконаних власними силами наукових організацій, у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, грн:				
Україна	1524,0	1574,8	1779,6	+255,6
Запорізька обл.	686,1	642,7	707,1	+21,0
Ефективність інтенсифікації				
Коефіцієнт співвідношення обсягу наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, виконаних власними силами наукових організацій, та обсягу фінансування виконання наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками:				
Україна	1,015	1,019	1,003	-0,012
Запорізька обл.	0,981	0,988	0,965	-0,016

Примітка: * – Розраховано за даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики Запорізької області

Аналіз сучасного стану інтенсифікації сільського господарства в Україні та в Запорізькій області свідчить про те, що її результати збільшуються меншими темпами, ніж збільшується рівень інтенсивності. Так, в середньому по Україні обсяг фінансування виконання наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, з 1502,2 грн у 2010 році збільшився на 271,4 грн і склав у 2012 році 1773,6 грн.

В Запорізькій області цей показник з 699,5 грн у 2010 році виріс на 33,1 грн до 732,6 грн у 2012 році. При цьому збільшення показника обсягу наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, виконаних власними силами наукових організацій, у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь склало в середньому по Україні 255,6 грн, в Запорізькій області – 21,0 грн.

В результаті коефіцієнт співвідношення обсягу наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, виконаних власними силами наукових організацій, та обсягу фінансування виконання наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками по Україні з 1,015 в 2010 році зменшився на 0,012 до 1,003 в 2012 році. По Запорізькій області коефіцієнт співвідношення з 0,981 в 2010 році зменшився на 0,016 до 0,965 в 2012 році.

Порівняльний аналіз стану інтенсифікації сільського господарства в середньому по Україні та в Запорізькій області свідчить не на користь останньої. В 2010 році рівень інтенсивності сільського господарства в Запорізькій області складав лише 46,6 % від середнього по Україні, в 2012 році, незважаючи на збільшення цього показника, він склав лише 41,3 % від середнього по Україні.

Результат інтенсифікації в Запорізькій області в 2010 році складав лише 45 % від середнього по Україні, в 2012 році – 39,7 %.

Як наслідок, коефіцієнт співвідношення обсягу наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, виконаних власними силами наукових організацій, та обсягу фінансування виконання наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими науками, запропонований для характеристики ефективності інтенсифікації, в Запорізькій області менше одиниці, до того ж зменшується більшими темпами, ніж в середньому по Україні, що є негативною тенденцією.

Стимування інноваційного розвитку сільського господарства Запорізької області пояснюється, насамперед, обмеженістю джерел його фінансування, яке пов'язане з фінансово-економічною нестабільністю в державі та кризовим станом більшості підприємств, які змушені реалізовувати інноваційні процеси за рахунок власних коштів.

Так, в 2012 році фінансування інноваційної діяльності відбувалося в основному за рахунок власних коштів: в цілому по Україні на 64 %, в Запорізької області – на 97 %. За рахунок держбюджету в Україні фінансувалося 1,9 % інноваційних витрат, в Запорізької області – 0,5 %, тобто державна підтримка інноваційної діяльності майже відсутня.

Відсутність державної підтримки, обмежений доступ сільськогосподарських підприємств до банківського кредитування, нерозвиненість венчурного та лізингового фінансування гальмують розвиток інноваційної діяльності, тим самим стримуючи процеси інтенсифікації сільського господарства.

Висновки. Таким чином, визначення сутності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та її особливостей на сучасному етапі з врахуванням того, що на сучасному етапі при розгляді інтенсифікації сільського господарства на перше місце висуваються питання якісних, наукоємних змін виробництва, полягає в тому, що її сутністю є збільшення виробництва продукції з одиниці земельної площі (голови худоби) за рахунок інноваційної діяльності. Аналіз стану інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на основі запропонованих показників з врахуванням інноваційної діяльності надає змогу оцінити проблему з нового ракурсу.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці адекватних заходів щодо підвищення результативності інноваційної діяльності наукових установ, розвитку підприємництва, як її джерела, удосконалення інституційного середовища розвитку цього виду діяльності в аграрному виробництві, розробці концептуальних положень забезпечення її здійснення в аграрній сфері, а також нових методичних підходів до оцінки ефективності інноваційної діяльності як основи всебічної інтенсифікації сільського господарства.

Бібліографічний список

1. Баранов А. А. Интенсификация: экономический и социальный аспект / А. А. Баранов. – М.: Экономика, 1983. – 255 с.
2. Использование трудовых ресурсов в сельском хозяйстве СССР. / И. Бородин – М. : Экономика, 1964. – 58 с.
3. Гордеев Г. С. Основные проблемы сельскохозяйственной экономики. – Т.1. / Г. С. Гордеев – М. : Новый агроном, 1929. – 350 с.
4. Пути интенсификации сельского хозяйства СССР / М. Н. Гумеров, Я. А. Ловков – М. : Сельхозгиз, 1953. – 142 с.

5. Зяблов Е. С. Интенсификация как фактор повышения экономической эффективности производства зерна / Е. С. Зяблов // Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета имени академика М. Ф. Решетнева. – 2007. – № 4. – С. 153-156.
6. Некоторые проблемы интенсификации сельского хозяйства. / Г. Котов – М. : Экономика, 1964. – 138 с.
7. Лепкина Ю. Г. Экономические рычаги и методы интенсификации деятельности сельскохозяйственных кооперативов / Ю. Г. Лепкина, В. К. Лепкина // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 4 (часть 3). – С. 700-704.
8. Огарков С. Основные фондообразующие показатели сельского хозяйства / С. Огарков // АПК : экономика, управление. – 2003. – №8. – С. 68-73.
9. Некоторые проблемы интенсификации сельского хозяйства. / С. Рогачов – М. : Экономика, 1964. – 138 с.
10. Емельянов А. М. Методологические проблемы накопления и рентабельности в колхозах / А. М. Емельянов – М. : Экономика, 1965. – 320 с.
11. Ильин С. Ю. Управление интенсивным использованием основных производственных фондов в сельскохозяйственном производстве (на материалах Удмуртской Республики) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – АПК и сельское хозяйство) / С. Ю. Ильин. – Ижевск : 2003 – 25 с.
12. Суслов И. Ф. Интенсификация и ее особенности в сельскохозяйственном производстве / И. Ф. Суслов // Экономика сельского хозяйства – 1986. – № 4. – с. 56–61.
13. Сысолятин Е. Д. Интенсификация и повышение эффективности интенсификации сельскохозяйственного производства / Е. Д. Сысолятин – Томск : ТГУ, 1983. – 206 с.
14. Иванов В. А. Экономическое стимулирование повышения эффективности интенсификации совхозного производства / В. А. Иванов – М. : Наука, 1980. – 248 с.
15. Мертенс В. П. Інтенсифікація виробництва та соціальний розвиток села / [В. П. Мертенс, В. Е. Шпігало, А. І. Пастушенко, А. М. Стельмашук] – К. : Урожай, 1986. – 152 с.
16. Аранчій В. І. Методичні підходи до визначення економічної ефективності інтенсифікації аграрних підприємств [Електронний ресурс] / В. І. Аранчій, Т. С. Галінська – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhdtusg/2010_104/11.pdf.
17. Березівський П. Інтенсифікація виробництва у сільськогосподарських підприємствах: теоретичний аспект / П. Березівський, Н. Особа // Аграрна економіка. – 2011. – № 1-4. – Т. 4 – С. 51-57.
18. Дорогань Л. О. Інтенсифікація виробничих процесів в аграрних підприємствах [Електронний ресурс] / Л. О. Дорогань – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nppdaa/econ/2011_2_t1/323.pdf
19. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституційний аспект: монографія / [П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, Л. І. Курило та ін.] – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
20. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Навчально-методичний посібник / В. Г. Андрійчук – К. : КНЕУ, 2000. – 356 с.
21. Балабанов В. С. Методика оценки эффективности интенсификации производства / В. С. Балабанов // Учет и финансы в колхозах и совхозах. – 1979. – № 8. – С. 28-31.
22. Коровкін В. М. Проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва країн СНД та східної Європи в умовах переходу до ринкових відносин / В. М. Коровкін – Виробництво продукції скотарства в умовах ринку: Інформ. Агрпроом. – К. : 1995. – С. 6.
23. Мельник Л. Г. Економіка підприємства: Конспект лекцій / Л. Г. Мельник, О. І. Карінцева – Учеб. посібник – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 412 с.
24. Саблук П. Т. Посібник з реформування сільськогосподарських і переробних підприємств / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк – ІАЕ УААН. – К. : 2000. – 660 с.
25. Четвертакова В. П. Теоретические проблемы интенсификации производства / В. П. Четвертакова, И. М. Четвертаков // Вестник Воронеж. госуд. аграр. ун-та. – 2008. – №1–2 (16–17) – С. 60–64.
26. Агаркова Н. А. Теоретико-прикладні аспекти інтенсифікації виробництва / Н. А. Агаркова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 2 – С. 186-190.
27. Вітков М. С. Сутність і фактори інтенсифікації аграрного виробництва / М. С. Вітков // Економіка АПК. – 2011. – №1. – С. 53 – 57.
28. Галінська Т. С. Аналіз ефективності інтенсифікації галузі рослинництва в

сільськогосподарському підприємстві [Електронний ресурс] / Т. С. Галінська – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vkhdtusg/2010_105/14.pdf

29. Сатир Л. М. Теоретико-методичні підходи до трактування категорії «інтенсифікація» / Л. М. Сатир // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8 (34). – С. 55-58.

30. Интенсификация и управление агропромышленным комплексом / Под ред. М. И. Синюкова и др. – М. : Агропромиздат, 1986. – 238 с. – (Учеб. Пособие для руководящих кадров агропром. комплекса).

31. Наукова та інноваційна діяльність у Запорізькій області. Статистичний збірник / За ред. В. П. Головешка – Запоріжжя : 2013. – 144 с.